

REMISSVAR

2024-04-22

Dnr: BO 2024–0055

Justitiedepartementet
ju.remissvar@regeringskansliet.se
ju.da@regeringskansliet.se

Remiss av Domstolsverkets promemoria Muntlig förhandling i allmän förvaltningsdomstol

(dnr Ju2023/00655)

Inledning och avgränsning

Barnombudsmannen yttrar sig med utgångspunkt i uppdraget att företräda barns rättigheter utifrån FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) som sedan den 1 januari 2020 är lag i Sverige.

Barnombudsmannen avgränsar sitt yttrande till övergripande synpunkter och vissa frågor som bedöms vara särskilt relevanta utifrån ett barnrättsperspektiv.

Övergripande synpunkter

Barnombudsmannen konstaterar att barnkonventionen överhuvudtaget inte nämns i promemorian. Att överväganden och förslag innehåller tydliga kopplingar till barnkonventionen och dess artiklar är en viktig del av genomförandet av barnkonventionen.¹ Det saknas också i vissa delar en analys av förslagets påverkan på barn. Barnombudsmannen erinrar om att FN:s kommitté för barnets rättigheter, genom sina senaste rekommendationer till Sverige, har uppmanat staten bland annat att säkerställa att barnkonsekvensanalyser är en integrerad del av utredningar som föregår ny lagstiftning och att principen om barnets bästa² konsekvent tillämpas i lagstiftningsrelaterade förfaranden.³

I promemorian framgår inte heller att uppgifter om barns åsikter och erfarenheter har inhämtats, trots att förslagen omfattar även barn i eventuella förhandlingssituationer. Enligt Barnombudsmannen skulle barns delaktighet i utredningsarbetet ha varit värdefullt vid Domstolsverkets överväganden. Barnombudsmannen vill påminna om att barns delaktighet⁴ i processer och beslut som rör dem är väsentlig för att - vilket också är nödvändigt att göra - kunna bedöma vad som är bäst för barnet.

¹ Se prop. 2017/18:186 Inkorporering av FN:s konvention om barnets rättigheter s. 74 och 94–95

² Artikel 3 i barnkonventionen

³ CRC/C/SWE/CO/6–7 p. 6(b) och 18(a)

⁴ Artikel 12 i barnkonventionen

4.3 Även förvaltningsrätterna bör spela in berättelser och iakttagelser med ljud och bild

Barnombudsmannen tillstyrker förslaget.

Barnombudsmannen delar bedömningen att särskilda överväganden behöver göras när ett barn under 15 år ska spelas in. Barnets bästa bör avgöra hur förhöret ska dokumenteras, och särskilda skäl kan leda till att barnets berättelse enbart spelas in med ljud. Barnombudsmannen anser dock att motsvarande bör gälla även för äldre barn. Om barnet besvärar av inspelningen så mycket att han eller hon hindras i sin berättelse, bör berättelsen kunna spelas in endast med ljud eller dokumenteras på annat sätt.

4.4 Skäl för muntlig förhandling ska anges

Barnombudsmannen tillstyrker förslaget att part som begär muntlig förhandling ska ange skäl för det.

Barnombudsmannen konstaterar dock att det – även om det inte ska ställas höga krav på partens motivering – måste beaktas att det för en del personer kan vara svårare att formulera skäl för en önskan om muntlig förhandling och att domstolen behöver ta hänsyn till det. Att i ett mål som rör ett barn avslå en begäran om muntlig förhandling på grund av att skäl inte angivits bör därför få förekomma endast i särskilda undantagsfall och efter en prövning av barnets bästa. Detta bör tydliggöras i författningskommentaren. Som framgår nedan anser Barnombudsmannen dessutom att ett barn som begär det även i kammarrätten alltid bör ha rätt till muntlig förhandling.

4.5 Muntlig förhandling i kammarrätt

Ändringen innebär att bestämmelserna om muntlig förhandling i kammarrätten utgår ur ett antal speciallagar och i stället ersätts av en allmän reglering i förvaltningsprocesslagen (1971:291) (FPL). I förhållande till lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) medför ändringen en begränsning av rätten till muntlig förhandling. Vidare innebär ändringen att det inte längre finns någon skyldighet för kammarrätten att upplysa parterna om rätten till muntlig förhandling. Som framgår av föregående avsnitt ska part som begär muntlig förhandling dessutom ange skäl för det.

Barnombudsmannen motsätter sig i förhållande till LVU ändringarna i dess nuvarande form.

Möjligheten att besluta om vård när det finns risk att ett barns hälsa eller utveckling skadas fyller en viktig funktion i samhället. Barn har rätt till skydd, stöd och hjälp. Samtidigt är det, som Domstolsverket framhåller, av yttersta vikt att barn och unga inte tvångsvårdas utan tillräckliga skäl och att förändrade omständigheter beaktas i tid. Barnombudsmannen konstaterar att en ordning där kammarrätten, i ett mål som rör ett barn, har möjlighet att avslå en begäran om muntlig förhandling ställer mycket höga krav på att domstolen gör en noggrann bedömning av behovet av förhandling och de skäl som skulle kunna tala för eller mot. Det är av rättssäkerhetsskäl angeläget att mål om vård av barn med stöd av LVU inte avgörs på handlingarna ifall det inte är uppenbart att förhandling är obehövlig.⁵

Härvid bör beaktas att ett barn som önskar en muntlig förhandling – även om barnet inte för talan på egen hand – kan ha svårare att motivera och formulera sig

⁵Jfr även Migrationsöverdomstolens beslut den 17 februari 2023 i mål nr UM 3741-22.

och att en nekad förhandling av barnet skulle kunna uppfattas som att han eller hon inte blir lyssnad på. Barnombudsmannen påminner om att barn enligt barnkonventionen (artikel 12) har en rätt att uttrycka sina åsikter och att barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad. I domstolsförfaranden som rör barnet ska barnet beredas möjlighet att höras, antingen direkt eller genom en företrädare och på ett sätt som är förenligt med nationella procedurregler. Barnombudsmannen anser att ett barn som begär muntlig förhandling i ett mål enligt LVU alltid ska ha rätt till det, även i kammarrätten.

I promemorian konstaterar Domstolsverket att det ur ett barnrättsperspektiv är bra att kammarrätten i sin bedömning av om muntlig förhandling ska hållas, exempelvis när vårdnadshavaren upprepat begär att vården ska upphöra, också kan väga in vilket handläggningssätt som är det bästa för barnet. Barnombudsmannen vill understryka att detta inte får läsas som att en bedömning av barnets bästa är valfri, och vill poängtera att vad som är barnets bästa *alltid måste* beaktas när det är fråga om åtgärder som rör ett barn.

Vid beslut enligt LVU ska vad som är bäst för den unge dessutom vara *avgörande*, och detta gäller även beslut som rör muntlig förhandling (1 § femte stycket). Någon motsvarande reglering finns inte i FPL. Barnombudsmannen befarar att den föreslagna ändringen skulle medföra risk för att barns rättigheter får lägre prioritet och bedömer att den även av detta skäl inte bör genomföras.

Barnombudsmannen vill också passa på att tillägga att myndigheten anser att det i förvaltningsprocesslagen bör finnas en särskild bestämmelse om barnets bästa.⁶

Barnombudsmannen avstyrker slutligen förslaget att det inte längre ska finnas en skyldighet för kammarrätten att upplysa parterna om rätten till muntlig förhandling. Även om barn och vårdnadshavare många gånger har ett offentligt biträde som kan hjälpa till är det inte alla gånger så. Det är ofta svårt för en enskild att själv ta reda på vilka rättigheter man har. Barns brist på kunskap om sina rättigheter är ett välkänt problem och att minska tillgången till information som kan vägleda barn och deras närstående i processen vore att ta ett steg i fel riktning. Informationen som ges bör vara anpassad för barn.

Motsvarande synpunkter gäller i relevanta delar även i förhållande mål i de övriga lagarna där barn kan vara berörda, främst lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall.

4.6 Särregleringen av rätten till muntlig förhandling i mål som gäller EES-medborgare är inte längre motiverad

Av promemorian framgår inte något närmare om omständigheterna i de relevanta typerna av mål, utan framför allt redovisas historiken bakom bestämmelsernas vara eller icke vara. Det har inte heller gjorts några överväganden i förhållande till de fall då ett barn är part i målet. Detta anser Barnombudsmannen är en brist. Barnombudsmannen hänvisar till synpunkterna i avsnitten ovan i relevanta delar.

Föredragande i ärendet har varit juristen Magdalena Wikstrand Danelius. I den slutliga handläggningen av ärendet har även avdelningschefen Erik Henriksson och chefsjuristen Tove Björnheden deltagit.

⁶ Jämför SOU 2016:19 Barnkonventionen blir svensk lag.

Juno Blom
Barnombudsman